

Pyhäniemi oli puoli Piiteriä

Tsasouna ja kylänäkymä Pyhäniemestä talvella 1941. Äitinsä kotikylän kuvasi Boris Karppele.

Pyhäniemeläisillä olisi oikeus kiittää kyläänsä Suojärven kaitajärvelläisten sanoilla: Pyhäniemi oli puoli Piiteriä. Niin arvokkaan perinnön ovat jättäneet historiatiedot kylän perustamisesta. Kylä oli toiminnaltaan hyvin monipuolinen, lisäksi se on monta sataa vuotta vanhempi Pietaria. Kylän historiaan liittyvät Solovetskin luostarin perustajat, kuin myös Pietari Suuri.

Pyhäniemen varhaishistoria

Kylä sai nimensä siitä, kun pohjoiseen matkalla olleet Solovetskin luostarin perustajat, pyhät Savvatti ja Sosima asuivat Päljärven rannalla, niemessä. Pyhien muistoksi rakennettiin niemeen tsasouna ja kylä sai nimekseen Pyhäniemi.

Tästä pyhien vierailusta voidaan laskea kylän ikä. Professori Heikki Kirkisen kirjojen mukaan Solovetskin luostarin perustaja Savvatti kuoli vuoden 1435 tienoilla ja Sosima 1478.

Kylän yhteydessä oli myös Pedrinvuara ja baskiirien oboda, haka. Nimensä nämä paikat saivat siitä, kun Pietari Suuri (1682—1725) johti baskirykmenttiä vaaralta käsin. Vaarasta tuli Pedrinvuara ja joukkojen olinpaikasta baskiirien oboda. Nimet säilyivät aina 1920-luvulle saakka. Baskiereista voi johtua kolmaskin Pyhäniemellä ja sen ympäristössä vaikuttanut sanonta, jota asukkaat vielä 1940-luvulla käyttivät: ”Senkin baskierit, lopettakkaa toruanda.” Näin sanottiin lapsille, kun he villiintyivät liikaa.

Pyhäniemen varhaishistoriaan kuuluu myös Semoneffien rautaruukki, jonka suvulta osti vuorihallitus, ja joka toimi vuoteen 1906 saakka. Ruukki antoi paikkakunnalle työtä kahdella tavalla. Osa väkeä toimi tehtaassa ja osa miilunpol-

tossa; raudan tekoon tarvittiin paljon hiiltä.

Hiilen teon yhteydessä kehittyi myös tervan poltto, jota jatkettiin vielä sen jälkeen, kun ruukki oli lopettanut toimintansa.

Myös marmorilouhos oli huomattava työllistäjä. Kauppa kävi hyvin, kun myyntivalttina käytettiin sitä, että Iisakin kirkkoonkin pyhäniemeläinen marmori oli hyväksytty. Vanhaan historiaan kuuluu myös sotaväkeä paenneiden suojeleminen. Paikkakunnalla oli bieglöikivi. Sen uumeniin, kallioon johti uunin suun kokoinen aukko. Sitä kautta kulkivat bieglöit kylällä niin työssä kuin ruokaa hankkimassa. Kyläläiset tiesivät bieglöiden olevan luvattomalla asialla, mutta eivät heitä ilmiantaneet.

Pyhäniemi vuosina 1900—1921

Pyhäniemen kylä kuului Povensan kihlakunnan Mäntyselän pitäjään. Joskus se mainitaan kuuluneen Lintajärven volostiin.

Kylä kehittyi ennen vallankumousta hyvin. Iivo Härkönen mainitsee kirjassaan ”Itäinen vartio” kylässä olleen 114 taloa (v. 1905). Kauppias Juho Matfejeff kertoi KSS:n stipendiaatille maisteri Eeva Karttuselle 1939, että kylään 1920 jäi 120 taloa.

Pyhäniemi oli Mäntyselän pitäjän suurin kylä. Melkein neljännes pitäjän asukkaista asui tässä kyläryhmässä. Mäntyselän pitäjä vuorostaan kamppaili suuruudestaan Paatenen kanssa ”hopeasijasta”, kummallakin yli 4 000 asukasta. Povensan kihlakunnan suurin pitäjä oli Sunkun, asukkaita 7 537.

Pyhäniemi oli hyvin elinvoimainen ja omillaan toimeentu-

leva kylä. Se oli kalarikkaan Päljärven rannalla. Perimätieto kertoo, että paikasta käytiin tappeluja kontupohjalaisten, juustjärveläisten ja pyhäniemeläisten kesken. Riidan aiheena olivat hyvät kalapaikat.

Pyhäniemi voitti toran ja rakensi talonsa kahteen riviin järven suuntaisina. Kylän eri osilla oli monta nimeä. Oli Suvipää, Pohjoispää, jota myös Pappilaksi kutsuttiin, oli Vaarankylä, Olakankylä, Hatsakankylä, Fuabriekankylä ja Mäenkylä. Kylät olivat karjalaisia lukuunottamatta Mäenkylää, jonne aikoinaan oli siirretty venäläisiä louhostöihin.

Talojen nimet pysyivät karjalaisina, vaikka virallisiin papereihin kirjoitettiin venäjänkieliset nimet. Asukkaita oli paljon, kaikkien nimiä ei enää muisteta. Eri lähteistä olemme poimineet seuraavat: Fokaset-Butorinit useampi talo, Levaset-Leontjeffit 3 taloa, Hatsakaiset-Gatskinat 6 taloa, Olokaiset 5 taloa, Hosaiset-Gosinit 5 taloa, Jehimäiset-Matfejeffit, Kyrsinit 5 taloa, Ryhmät, Haloussinat, Jeskaset-Jefimoffit, Griininit, Balvanoffit, Hirvas-Haritonoffit, Härköset-Bikowit, Dorofejeffit, Ojamot-Osipoffit, Kärnät ja Tahvanaiset. Ilomantsista tulleet Kärnät ja Tahvanaiset saivat asunto-oikeudet viinan ja rinkelin avulla. Kummatkin olivat oman alansa ammattimiehiä, joita kylä tarvitsi.

Kylässä oli kaksi venäjänkielistä koulua, mutta oppilaista pulaa, kun kaikki puhuivat karjalaa. Venäjää oli pakko oppia, sillä seurasi rangaistus, jos välitunnilla puhui karjalaa. Suomalaista kirjallisuutta ei myös hyväksytty. Muistellaan, kuinka kauppias Butorinin pojan kirjat takavarikoitiin. Sovitusvuosina 1941—44 oli lähin suomenkielinen koulu Lismajärvellä, opettajana siellä toimi Samuli Homanen.

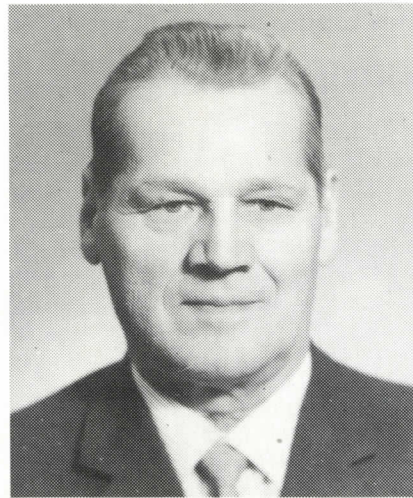
Pyhäniemellä oli tsasunan lisäksi myös kirkko. Yrjö Levosen isä toimi kirkon staaarostana.

Kylän elinkeinot

Maanviljelys ja karjanhoito olivat kylän tärkeimmät elinkeinot. Karjaa oli kylässä niin paljon, että kesäisin tarvittiin kolme paimenta. Maitoa ei myyty, vaan sitä saivat lehmättömät ilmaiseksi. Myös peltoja oli riittämiin. Kaskia kaadettiin vain naurisviljelyyn, ei muulle viljalle. Kaura oli eniten viljelty, melkein puolet pelloista oli kauralla. Johtuiko kauran viljelys siitä, kun kylässä oli paljon hevosia, joita tarvittiin niin tukin- kuin rahdinkin ajossa. Taisi kylässä olla herrojakin kuskattavana, sillä Mäntyselän pitäjässä oli 133 ajo-

Nikolai Butorin.

Yrjö Levonen.

Feodor Porokoski.

Pyhäniemen rautakaivoksen jäännöksiä (kuva: museovirasto).

hevosta, kun yhtä suuressa Paatenessa vain 93. Työhevosia oli kummassakin pitäjässä yli kuusisataa.

Sianhoito 1900-luvun tienoilla oli Karjalassa melko tuntematonta. Tilastoissa mainitaan, että Sungussa oli yksi sika, Paatenessa kolme ja ennätykseen pääsi Mäntyselkä, peräti

14 sikaa. Kun arvioimme Mäntyselän viljely-, hevos- ja sikamääriä, niin pitää muistaa, että Pyhäniemen kylä oli neljännes koko pitäjästä.

Kaupankäynti kylässä oli vilkasta. Suurimmat kaupat olivat Fokas-Butorinien veljeksillä. Heillä oli Pyhäniemen lisäksi myymälät Käppäselässä, Jänkäjärvellä ja Suontelessa. Suuret tavaravarastot oli Uunitsassa. Tavarat kuljetettiin omilla proomuilla. Tavaravalikoima oli monipuolista — meillä myytiin haitareitakin — muisteli Nikolai Timonpoika Butorin. Luultavasti Butorinit harjoittivat myös tukkukauppaa. Siihen viittaavat Yrjö Levosen antamat rahdinajotiedot. Se tiedetään, että Burotinit myivät rinkiä leipomostaan ympäri Karjalan. Rinkeliverstaassa oli työssä 7 tyttöä ja mestari.

Täysinä tavarakuormia vietiin Repolan Hörtsälle, Onkamuksen Kaliselle, Himolan Lukaselle, Sellin Minniselle ja Jänkjärven Kalikalle. Lisäksi Yrjö muisti rahdinajot Suojärven Jehkilään. Mieleen oli jäänyt tavaran viennit niin Peiposen kauppaan kuin Kalisellekin, jonka kauppaa silloin hoiti vohtjärveläinen Jaakko Jevsejev, professori Viktorin isä. Jehkilästä lastattiin tupakkaa Butorinille vietäväksi.

Juho Matfejev kertoi Pyhäniemen elämästä Eeva Karttuselle v. 1939.

Pyhäniemessä oli muitakin kauppiaita. Juho Matfejev kertoi, että heidän suvullaan oli myös kauppa, jopa viinanmyyntioikeuksineen. Tosin valtio otti sitten viinanmyynnin itselleen ja näin meni kysytty artikkeli.

Tukkisavotat ja uitot olivat Pyhäniemen ympäristössä jokavuotisia. Metsästys- ja kalastus kuuluivat kyläläisten ohjelmaan. Butorinit ja myös Levoset olivat turkiksien ostajina; he veivät tuotteensa Sungun markkinoille. Kalakauppa erosi muiden kylien kauppatavoista. Kaikkia kaloja ei vietykään Sunkuun, vain suurimmat. Riäpöit vietiin suoraan Petroskoin kauppoihin. Sieltä saatiin hyvä hinta. Osa suurkaloista lähetettiin suoraan Pietariin, kun Butorinien omat proomut hakivat kauppatavaroita.

Kylän ammattimiehet

Pyhäniemeläisillä ei ollut peukalo keskellä kämmentä. He olivat omavaraisia. Kylässä oli kaksi räätäliä. Hyviä ammattimiehiä, kun opin olivat käyneet Pietarissa. Neljä suutaria huolehti, että kuljettiin uusissa kengissä. Vedenpitävät saa-

pasnahat tuotiin Sungusta. Ilomantsista kylään muuttaneet Kärnät toimivat seppinä ja Tahvanaiset korjailivat kellot ja soittopeilit. Harjoja valmistettiin myyntiin ja vietiin kaikkialle, eniten Sunkuun. Puuseppiä oli myös, ja he valmistivat tuotteitaan myyntiin. Tervanpoltto oli peritty rautaruukin ajoilta. Sitä jatkettiin yli oman kylän tarpeen.

Kylän ”juristeina” toimivat kymmenniekat. Virat siirtyivät talosta taloon, tunnusmerkkinä oli kaulassa kannettava metallikilpi, bräskä.

Vuonna 1920 alistettiin Pyhäniemen kylän asiain hoito ja kehittäminen Karjalan Työkansan Kommuunin vastuulle. Kuinka kommuuni on kylän asioita hoitanut ja karjalaisuutta kylässä vaalinut, siitä ei ole varmaa tietoa, vain pelottavia huhuja.

Mainitun työkommuunin perustamista on arvokkaalla tavalla juhlittu. Kirjoittaja oli mukana heidän 60-vuotisjuhlassaan. Ne olivat upeat, vain yhden surun jättivät. Kyseessä olivat Karjalan historiaan liittyvät juhlat, mutta juhlapuheissa ei sanaakaan karjalaa kuultu. Eikä paremmin käynyt tasavallan toiselle viralliselle kielellekään suomelle, sekin unohdettiin.

Vuonna 1990 olivat vuorossa 70-vuotisjuhlat. Juhlapuheen piti Viktor Stepanov. Hän toi esille Karjalan taloudelliset saavutukset, mutta karjalaisuuden kehityksestä 70 vuoden aikana oli hyvin vähän sanottavaa. Puhuja mainitsi sen, että karjalankielinen lehti — Oma mua — alkaa ilmestyä. Lehden tarpeellisuuden ajoivat päättäjien ratkaistavaksi perestroikan rohkaisemat karjalaisuudesta huolta ja vastuuta kantaneet piirit, pieni Karjalan Rahvahan Liitto.

Virkakoneistolta olivat Karjalan kieliasiat jo aikoja sitten unohtuneet.

KOSTI PAMILO

Lähteet:

Yrjö Levosen muistelmat, kirjannut maisteri Eeva Karttunen.

Juho Matfejevin muistelmat, kirjannut maisteri Eeva Karttunen.

Karjala idän ja lännen välissä, professori Heikki Kirkinen. Karjalan Vartia, kirjailija Iivo Härkönen.

JESITEX

KANKAITA valmistajille ja jälleennyijille EDULLISESTI.

Rullakatu 6 F 36
15900 Lahti 90
Puh. 918 - 23 455

**NURMEKSEN
KAUPPA OY**

Kaupanteon keskipiste
Ylä-Karjalassa